

Edo Juraga
Murter

TURCIZMI U MURTERSKOM GOVORU

UDK: 811.163.42'373.45 (210.7 Murter) (497.5 Murter)

Rukopis primljen za tisak 11. 01. 2010.

Pregledni članak

Survey article

Recenzenti: Vladimir Skračić, Sanja Vulić

U radu se obrađuju usvojenice iz turskog jezika u čakavskom govoru mjesta Murtera na istoimenom otoku. Otok Murter, koji od kopna dijeli uski tjesnac, tijekom povijesti bio je izložen snažnom jezičnom utjecaju štokavskog kopna. Tako je posredstvom štokavskog stanovništva u Murter prodro znatan broj turcizama. Njima su se u novije vrijeme pridružili turcizmi iz hrvatskoga književnog jezika.

Ključne riječi: *Murtër; turcizmi, angër, čermica, đuvegija, ušur, zëra*

POVIJESNI OKVIR

Mjesto Murter smješteno je na sjeverozapadnom dijelu istoimenog otoka, koji je mostom spojen s kopnom. Prvi Hrvati doselili su se na otok Murter u 8. stoljeću, što potvrđuju arheološki nalazi pronađeni u starohrvatskim grobovima kod današnje crkve Gospe od Gradine u Murteru. Otok Murter je početkom 16. stoljeća imao oko 400 stanovnika prema navodu iz dukale od 26. veljače 1511.: „*Moli u ime jadnih stanovnika otoka Srimča, kojih je preko 400...*“¹ Uvriježilo se mišljenje da je do kasnijeg porasta broja stanovnika došlo nakon pada Vrane u turske ruke godine 1573., kada je stanovništvo priobalja spas potražilo na obližnjim otocima. Tome je pridonio površni uvid u župne

¹ B. Dulibić, 1955, str. 64.

matice, inače pisane glagoljicom, i pogrešan zaključak da je u prijelomnom razdoblju, na razmeđu 16. i 17. stoljeća, izumro čitav niz starosjedilačkih obitelji te da su doseljenici popunili tu prazninu. Povjesničar Kristijan Juran utvrdio je, međutim, da su mnoga novija murterska prezimena izdanci drugih starijih prezimena nastala radi lakše identifikacije. Stoga je zaključio da je porast broja stanovnika posljedica prirodnog prirasta te da ne može biti riječi o nekom većem priljevu stanovništva s kopna.² Napomenimo da je naselje Murter na osnovi popisa stanovništva godine 1765. imalo samo 782 stanovnika.

Znatno veće turbulencije izazvao je prodor Turaka na područje Oštrice, Ivinja, Dazline i Dubrave u zaleđu današnjeg Tisnog. Tamošnje stanovništvo prebjeglo je na otok Murter i formiralo naselje Tisno duž uskog tjesnaca koji dijeli otok od kopna. Župa Tisno osnovana je godine 1548., iste godine kada su Turci spalili crkvu sv. Martina i kuće u Ivinju. U murterskom zaleđu Turci su se godine 1573. utvrdili na liniji Vransko jezero-Dazlina-Rakitnica-Zaton te su se u svojim pohodima zalijetali i na sam otok. Upravo te godine kapetan šibenske lađe Šimun Dobrijević obranio je otok od turske najezde i brodskim topovima natjerao njihove čete u bijeg. Turci su na spomenutoj liniji ostali sve do Kandijskog rata 1645.-1669., odnosno do konačnog povlačenja dublje u zaleđe nakon Bečkog rata 1683./84. godine.³

Prodorom Turaka granica čakavskog narječja povukla se do same obalne crte, a nekadašnja čakavska područja naselilo je štokavsko stanovništvo. Čakavski prebjeci nisu mogli donijeti nijednu riječ turskog podrijetla, jer u početcima nije moglo biti ni govora o kontaktima s osmanlijskim osvajačima. Tek kad se učvrstila turska vlast u Bosni, kad je dio tamošnjeg stanovništva manje milom, a više silom prihvatio islam, kad se stanje okupacije ustalilo te su se razvili trgovinski odnosi, došlo je do kontakta štokavskog stanovništva s obje strane mletačko-turske granice pa time i do jezičnih utjecaja. Štokavci su nesumnjivo s vremenom usvojili veći broj turcizama, koje su poslije u međusobnim kontaktima prenosili susjedima čakavcima.

Prvu pisanu potvrdu o prisutnosti turcizama u murterskom čakavskom govoru nalazimo u jednom glagoljskom zapisu iz 17. stoljeća. Riječ je o *Ventariju* (inventaru) *od robe Kate Šćavunove*⁴ iz godine 1676., u kojem se, među ostalim, navodi *ječeram* e (= 6), tri *jeleka*. Uz *jelek* (tur. *yelek* 'ženski prsluk koji se zakopčava pri dnu samo jednim pucetom ili najviše s tri ') i *ječermu* (tur. *geçürme*, *yeçürme*⁵ 'kratko odijelo do pasa bez rukava i bez kopčanja; duga ženska haljina od ovčje vune bez rukava'), u čitavoj zbirci glagoljskih spomenika nalazimo još samo dva turcizma, i to *dolamu* 'suknena kabanica s rukavima' i *abu* 'grubo sukno'. Više turcizama teško je i očekivati s obzirom da se uz nekoliko iznimaka, među kojima je navedeni inventar, redom radi o oporukama pokojnika.

² K. Juran, 2002, str. 370-371.

³ K. Juran, 2005, str. 151.

⁴ A. Šupuk, 1957, str. 214.

⁵ Tur. ç. čit. č.

Turcizmi u suvremenom murterskom čakavskom govoru

U suvremenom murterskom čakavskom govoru živ je još znatan broj turcizama, iako se oni ne koriste u jednakoj mjeri. Prvo, intenzitet njihove uporabe nije jednak, a, drugo, stariji govornici poznaju i koriste turcizme u znatno većoj mjeri nego mlađi ljudi. Sasvim uobičajene, svim naraštajima razumljive riječi, pored onih koje su usvojene posredstvom književnog jezika, su npr. **zéra** = 'iskra, mala količina' (tur. *Zerre* 'sićušni djelić, trunčica'), **belĵi** 'zlo, neprilika' (tur. *belâ* 'briga, iskušenje, tuga, jad, nevolja, nesreća'), **bēna** 'bedasto čeljade, glupan, budala' (tur. *bön* 'glupan, idiot'), **bāška** 'napose, odvojeno' (tur. *başka*⁶ 'poseban, odvojen; napose, odvojeno') i istoznačnica **n)baška** (prijedlog *na ĩ baška*), **ěvala** 'uzvik odobravanja i pozdrav u značenju: zdravo' (tur. *ejvallah* 'doviđenja, zbogom; hvala; tako je! neka bude tako!; bravo! svaka čast!'), **barijāk** (tur. *bayrak* 'zastava') koji predstavlja svaku zastavu, ali isto tako i svečani ornamentirani crkveni stijeg ili stijeg bratovštine, **jōk** negacija u značenju: ne, nema (tur. *yok* 'ne! nije! nema!'), **fēs** (tur. *fes* 'po gradu Fesu u Maroku - kupasta kapa bez oboda'), **čēla** (tur. *kel*) kao i riječi kojima je ova poslužila kao osnova **čēlav**, **čēlavac**, **čēlavica**, **čēlaviti**, **očēlaviti**, zatim **čobān** 'pastir' (tur. *çoban*) i izvedenica **čobāniti**, **kaš** 'kožni opasač' (tur. *kayış* 'remeni; kožni opasač'), **kēsa** 'vrećica; mošnje' (tur. *kese* 1. 'vreća; torba; papirnata vrećica; 2. 'novčanik'), **mūhti** 'besplatno' (tur. *müfti*), **dūšmanin** 'ljuti neprijatelj' (tur. *düşman* 'neprijatelj, protivnik'), **šāšav** (tur. *şaşal* 'luckast, budalast'), **pazār** 'tržnica' (tur. *pazar*).

Sasvim uobičajena riječ je **dučān** (tur. *dükkan* 'prodavaonica, trgovina'), potisnula je - iako ne posve - romanizam *butiga*. Posve udomaćena riječ **čekić** (tur. *çekiç*, 'malj, kladivo') je potisnula danas gotovo zaboravljenu riječ *sōrat*. Ovdje treba napomenuti da *čekić* i *sorat* nemaju potpuno isto značenje. Prva označava običan čekić, a druga čekić s uškama koje služe za vađenja čavala iz drva.

Mnoge su se riječi, međutim, gotovo povukle iz svakodnevnog govora, a neke su promijenile izvorno značenje. Tako je riječ **angīr** izgubila izvorno značenje (tur. *aygır* 'ždrijebac, pastuh') te dolazi samo u frazemu kojim se apostrofira nečija snaga. Tako se za iznimno snažnog čovjeka kaže: *Nô je angīr od čovīka* ili *Ōče se angīr*. U tom smjeru ide i značenje izvedenih glagolskih oblika **poangīriti** i **izangīriti se** što znači 'osiliti se, izmaknuti kontroli'. Srodan leksem **bedevīja** (tur. *bedevi* 'at, beduinski konj') zadržao je uz promjenu roda izvorno značenje i znači 'kobila', a u prenesenom značenju se odnosi na izrazito jaku ženu. Dijelom se promijenilo izvorno značenje riječi **lagūn** (tur. *lâğun* 'mina') koju nalazimo u izrazu: *Đignuti u lagūn* što znači 'dignuti u zrak, minirati'. Kad se koga posebno mrzi, zna se reći: *Điga bi ga u lagūn*.

Do zanimljive promjene značenja došlo je u riječi **anterīja** (tur. *entari* 'vrsta muške i ženske gornje haljine; muške su kratke i obično su od deblje tkanine, a ženske, koje mogu biti duge i kratke, su od svile ili šarene pamučne tkanine'). Umjesto izvorne kićene haljine *anterija* će u murterskom govoru predstavljati sve ono što se natovari na magarca prilikom

⁶ Tur. ş. čit. š.

odlaska na *intradu*. To su razne poljodjelske alatke – motike, kosiri i kosirače, zatim radna odjeća i obuća te hrana i piće. Tako murterski pjesnik Ive Šikić Balar u poemi *Trudni dan*⁷ pjeva: "*Tovâr je osamâren, nâ njemu je cîla anterîja/pok-pîla se hamîja*."

Do promjene u značenju također je došlo u leksemu *čâre* u značenju 'urok' (tur. *çare* 'spas, lijek, pomoć'), od čega je izveden glagol *čâratî* 'vraćati, stavljati uroke'. Od iste osnove izvedena je imenica *čaratân* u značenju 'mađioničar, hipnotizer'. Riječ koja se sve manje čuje, a kod koje je također došlo do promjene značenja, je *sakadîja* koja općenito znači bolest kod ljudi, ali i svaku nevolju (prema *sakagîja* od tur. *sakaği* 'vrsta konjske bolesti, šmrkavost, balavost, malleus'). Rijetko se čuje i riječ *šûga* (tur. od perzijskog *šug*, *suh*, *šoh* 'krasta na tijelu i gnoj'), u značenju 'parazitska zarazna kožna bolest kod ljudi i životinja s jakim svrbežom; svrab (*scabies*)'. Nekada je bila česta kletva: *Šûga te udâvila dâdana!* Razlog povlačenju te riječi leži u jednostavnoj činjenici da je danas ta bolest gotovo nestala, a domaćih životinja osim pokoje kokoši danas u Murteru i nema.

Glagol *talâritî*, *talârin* dolazi od turcizma *telal* (tur. *tellâl*, *dellâl* 'objavljivač, izvikivač, glasnik') i od njega izvedenog glagola *telaliti* 'vršiti službu telala, objavljivati i izvikivati novosti'. Ta riječ je prilikom preuzimanja, uz prelazak vokala *e* u *a* i metatezu *l/r*, ostala u doticaju s izvornim značenjem i znači 'uz glasnu dernjavu dozivati' te općenito 'derati se, vikati'.

Među turcizmima mnogo je onih koji su se povukli iz svakodnevne uporabe zato što su se promijenile društvene i gospodarske prilike. Takva je riječ *čâuš* (tur. *çavuş* 'prvotno niži časnici u turskoj vojsci; poslije vođa svatova pa čak i šaljivdžija koji razveseljava svatove; izvedenica od *çau* 'vikati' upravo čovjek koji objavljuje zapovijed') koja je u staro doba označavala seoskoga glasnika, a poslije mjesnog ili općinskog službenika koji nosi službenu poštu, pozive, obavijesti o porezu i sl. Nestalo je i *hârambaše* predvodnika *runde*, nekadašnje seoske straže (složenica od tur. *harami* 'haramija, razbojnika, bandit' i tur. *başı* 'vođa, starješina' znači 'vođa odmetnika, vođa hajduka').

I predmeti koji su nekoć bili u uporabi, a promjenom životnih prilika više nisu, polako nestaju iz svakodnevnog leksika. To su riječi kao *hambâr* (tur. *ambar*, *anbar*, *hambar*, *hanbar* - žitnica, sanduk za žito i brašno), koja označuje spremište, odnosno veliki drveni obično nadvoje pregrađeni sanduk s poklopcem za pohranu ječma, suhih smokava, suhog boba i sl., *samâr* 'drveno teretno sedlo' s glagolskim izvedenicama *osamâritî*, *osamâren*, *neosamâren* (tur. *semer* < grč. *sagmâriôn* od grč. *sagma* 'teret' 'drveno teretno sedlo koje se stavlja na tovarne konje'), *belegîja* 'fini brus za oštrenje nožića za brijanje' (tur. *bileği* 'brus za oštrenje noža, brijače britve'), glagol *kalaîsati* 'kositrom prevlačiti metalne predmete; probijeno posuđe zakrpati kapljenjem kositra; prevlačiti suđe kositrom (izv. od tur. *kalay* 'kositar') i pridjev *kalaisan* 'presvučen kositrom'. Pod utjecajem književnog jezika sve se više povlače riječi *komšîja* (tur. *komşu*, *konşu* 'susjed') i *komşilûk* (tur. *komşuluk*, *konşuluk* 'susjedstvo') i ustupaju mjesto leksemima *susjed* i *susjedstvo*.

Leksem *uîşûr* (tur. *öşr*, *öşur* 'naknada za uslugu za mljevenje žita u mlinu; naknada u

⁷ I. Šikić-Balara, 2004.

naturi vlasniku vršilice za vršidbu žita') do danas se zadržao zahvaljujući postojanju uljare i predstavlja naknadu u ulju za preradu maslina u uljari. Nekad se plaćalo s dva kilograma ulja po jednom tijesku, a danas se plaća u novcu. Osim već udomaćenog naziva *gnjoj*, koje se koristi isključivo za mineralno gnojivo, zadržao se leksem **đubar** (tur. *gübre*), i to isključivo za stajsko gnojivo, dok glagolska izvedenica **đubriti** znači općenito gnojiti bez obzira kojim gnojivom, iako postoji i istoznačnica *gnjojiti*.

Za pojedine turcizme može se reći da pripadaju žargonu ljudi srednje ili starije dobi koji su izvorni govornici i dobri poznavatelji sada, gotovo bi se reklo, povijesnog murterskog rječnika. Kod tih govornika takve riječi poprimaju osobitu stilsku vrijednost. Tako će uz posve udomaćenu riječ *mladoženja* takvi govornici u svatovima rado upotrijebiti turcizam **đuvegija** (tur. *güveyi* 'zaručnik, mladoženja'), u izrazu kao što je *Ėvo našega đuvegije!* čime će posebno htjeti istaknuti pristalost, okretnost, snagu i druge vrline mladoženje. Na istoj stilskoj razini koristit će se glagol **divániti** 'nadugo i potanko razgovarati' (izv. od tur. *divan* 'razgovor, besjedenje; riječ') ili pridjev **beričetan** 'vrlo dobar, solidan, izvrstan, zdrav, kvalitetan; rodan, plodan i prilog' i prilog **beričetno** 'izvršno, za svaku pohvalu, iznad očekivanja' (tur. *bereket* 'blagoslov, napredak, sreća'). Kad se želi posebno naglasiti da je ama baš sve zahvaćeno nekom pojavom, onda će se upotrijebiti prilog **qmetun** 'sasvim, sve odreda, potpuno' ili njegova istoznačnica **qmetice** (tur. *ammetem* 'općenito, sve odjednom') kao *Krúpa je qmetun/ qmetice svè gròzje istúkla*. Drevni narodni običaj do kojega treba posebno držati i koji ima vrijednost nepisana pravila, je **qdet** (tur. *âdet* 'običaj, navika; tradicija'), a ako se nekoga želi posebno pohvaliti, upotrijebit će se uzvik **alaj** (tur. *helâl* 'ono što je blagoslovljeno'), kao u sintagmi *Alaj ti vîra* 'svaka ti čast', ili uz drukčije intonirano značenje, kao što je u uzrečici *Alaj naše za máló bijqše* 'sreća nam je kratko trajala'. Za osobito laskanje i povlađivanje da bi se nekoga zadovoljilo, koristi se glagol **begenati** (tur. *beğendi* 'odobriti, odobravati, suglasan biti s nečim'), za važan dopis, sudski poziv i sl. i danas se kaže **čitqba** (tur. *kitab, kitap* 'knjiga; zakon'), a kad treba nešto dobro na brzinu pojesti ili pola u šali, pola u zbilji nekome nešto ukrasti, onda se kaže **skalabrcnuti** (od *čalabrknuti*, *čalabrcnuti* hibrid. tur. *çala* 'stavlja se kao prefiks riječi da bi se dobilo značenje brzine, brze radnje' i naše riječi *brknuti*, *brcnuti* 'malo uzeti prstima, uzeti mali zalogaj, malo kušati'). Za doba godine pogodno za određene poljodjelske poslove, koristi se **zemqn** (tur. *zeman* 'vrijeme'), kao u izrazu *Sà je zemqn o' mäslin*, tj. sad je pravo vrijeme za berbu maslina. Za posebno težak oblik nasilja ili terora većih razmjera reći će se **zulum** (tur. *zulüm* 'nepravda, nasilje, bezakonje, teror'). Zaključimo kako se za navedene riječi može reći da su stilski obilježene.

Nekad čest odjevni predmet bila je **jačërma** (tur. *geçürme, yeçürme* 'kratko odijelo do pasa bez rukava i bez kopčanja'), što je bio tkani ženski vuneni haljetak bez rukava na kopčanje. Kako početno *ja-* u murterskom govoru dolazi kao protetski glas (npr. *jarg-tla, jqgla*), postoji i kraći oblik **čërma** s istim značenjem. Gotovo identični, ali pleteni, vuneni haljetak bez rukava s "V" izrezom na kopčanje, koji su koristili podjednako muškarci i žene, naziva se **čërmića**, uz još stariji naziv **očërma**. Prije spomenuti leksem *jelek* (tur. *yelek* 'ženski prsluk koji se zakopčava pri dnu samo jednim pucetom ili najviše s tri')

potpuno je nestao, bolje reći, zamijenio ga je leksem *b-št*, koji predstavlja ženski prsluk od sukna i dandanas je dio murterske narodne nošnje.

Uz danas uobičajeno *àlat* (tur. *alât* 'oruđe, sprave, instrumenti i uopće sav pribor potreban za jedan zanat ili za ručni rad'), još se uvijek čuje *hàlat*, što ne čudi s obzirom na čvrstu poziciju glasa *h* u murterskom govoru. Od nesvršenog vida *harâçiti* (tur. *haraç* 'porez koji se ubirao od nemuslimana'), što znači 'otimati, pljačkati', dodavanjem prefiksa izveden je svršeni oblik *poharâçiti* u značenju 'oteti, opljačkati'.

Kao što *musûr* izvorno ima više značenja (tur. *masura* 'komad leda koji visi na rubu krova ili u spilji kamen; slina koja visi na nosu; kukuruzni klip; bundeva; cijev i što je nalik; šuplji drveni valjčić na koji se namotava konac ili tanka žica'), tako i ovdje uz duguljasti komad leda koji zimi visi o rubu krova te viseću sigu, odnosno stalaktit u spiljama, označuje i slinu koja se prehladenu djetetu cijedi iz nosa.

Dok turcizam *čorav* (tur. *kör* 'slijep') označava osobu slijepu na jedno oko, naš pridjev *slíp* označava osobu slijepu na oba oka te je prema tome potpuno slijepa osoba *slípac*. Jezik međutim nije toliko principijelan kad je riječ o glagolskoj izvedenici navedene riječi pa *očoraviti* znači oslijepiti, bilo na jedno bilo na oba oka. Korijenu *čorav* odgovara i *čoro*, što se podrugljivo kaže ženi kad ona ne primjećuje nešto što je očigledno. Glagol *čoriti* znači 'zasljepljivati', a odnosi se na sunčevu svjetlost. Dakle, izraz *Čori me sunce* znači 'zasljepljuje me sunce'. *Pričorivati* znači nešto treće, a to je dugo gledati da bi se uočilo nešto što se dobro ne vidi, npr. ako je nešto daleko ili u polutami. Isto se kaže za onoga tko je kratkovidan.

Tambûrlica (tur. *tambura* 'tambura') predstavlja tamburicu, ali i gitaru i druge žičane instrumenti. Glagol *tamburâti* pored običnog značenja 'svirati tamburicu ili gitaru', ima i preneseno značenje 'nesuvislo govoriti, pričati koještarije'. Sličan ovom glagolu je i glagol *tranbûriti*, što znači 'buncati, nesuvislo govoriti'.

Dok *tôrbak* označuje 'torbu koja se nosi obješena o ramenu' što odgovara tur. *torba* i *tobra* 'vrećica koja se nosi obješena o ramenu', *tôrba* predstavlja opletenu okruglu plitku vreću u koju se u uljari umeće tijesto od samljevenih maslina, a potom se slaže u hidraulični tijesak.

Da istraživanje turcizama katkad može odvesti u krivom smjeru, potvrđuje tur. *postal* u značenju 'laka plitka obuća' i olako donesen zaključak da je *postol* još jedan turcizam. Međutim, *postol* je zapravo praslavenska riječ koja se još nalazi u slovenskom, poljskom i ukrajinskom jeziku, a Turci su je posudili na Balkanu.⁸

TURCIZMI IZ HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Velik je broj usvojenica iz turskog jezika koje su se potpuno udomaćile u murterskom govoru posredstvom hrvatskoga književnog jezika. To su: *alat*, *bakar*, *budala*, *čičak*, *čevapi*, *deva*, *div*, *hajduk*, *jorgovan*, *kalup*, *kat*, *kavez*, *kiosk*, *kula*, *kundak*, *lula*, *melem*, *rakija*,

⁸ P. Skok, 1971-74, III, str. 16.

sandale, sat, šah, šator, šegrt, vez, top, tulipan, zanat. U nešto izmijenjenom, odnosno prilagođenom obliku nalazimo riječi kao što su džigerica (*žigerica*), čizma (*čizma*), naranča (*naranža*), tambura (*tamburlica*).

Ipak, mnoge usvojenice iz turskog jezika koje su se udomaćile u hrvatskom književnom jeziku, nisu prodrle u murterski govor. To su, na primjer, boja (*pitura*), čarapa (*bičva*), ćup (*pitar*), dud (*murva*), dugme (*botun*), đon (*šoleta*), fitilj (*korda*), jastuk (kušin), kajsija (*rumeninka*), kantar (*balancun*), kapak (*škura*), katran (*blak*), kesten (*marun*), kutija (*škatula*), marama (*šudar*), miraz (*dota*), pamuk (*bumbak*), šećer (*cukar*), tava (*prsur*), temelj (*hundamenat*). Vidimo da su već čvrsto ukorijenjeni venecijanizmi odoljeli naletu turcizama. Ipak, i tu ima iznimaka. Tako je turcizam *dućan* gotovo potisnuo venecijanizam *butiga*. Ima i turcizama kao što su *čelik, dadilja, eliksir, ergela, leš, pekmez* kojih uopće nema u murterskom govoru, a nema ni odgovarajućih istoznačnica.

U usporedbi sa susjednim otočnim govorom Vrgade vidljivo je da je na ovom otoku, koji nije daleko od kopna, neznatno manje turcizama negoli u Murteru. To su, prema B. Jurišiću,⁹ *adet, alaj, alat, angir, arambaša, barjak, baška, begenati, belaj, bunar, čarati, čauš, čekić, čizma, čoban, čobanin, čobanica, čela, čelav, čelavac, čelaviti, očelaviti, čele* 'hipokoristik od *čelavac*', *ćorav, oćoraviti, oćoriti, ćora* i augmentativ *ćorina, ćoriti* 'zasljepljivati', *divaniti, dolama* 'kaput od građanskog muškog odijela', *dušmanin, duvan, đubar, đubriti, đul* 'krizantema', *đuvegija, evala, hambar, jačerma, kalaisati, kesa, komšija, lagum, muhte, musur, pazar, samar, torba, torbak, ušur, zeman, zera, zulum, žep, žigerica*.

U ovom govoru susrećemo turcizam *đul* (tur. *gül* 'ruža, ružica') u značenju 'krizantema' koga nema u Murteru. Ovamo nije prodrio ni vrlo raširen turcizam *dućan*, već je ostala *butiga*.

Ako, međutim, usporedimo broj turcizama u murterskom govoru s brojem turcizama u govoru mjesta Sali na Dugom otoku, vidimo da ih je u Salima, prema *Rječniku govora mjesta Sali* A. Piasevoli¹⁰, znatno manje. Turcizmi su i ovamo došli posredstvom štokavaca iz Ravnih kotara, koji su u Sali dolazili prodavati svoje proizvode. Da je tome tako, potvrđuje navod iz navedenog rječnika: *Na pazar su dohajali ljudi iz Kotara prodavati svoji prođuti: žito, frmentun, šenicu i prajčići*.¹¹ S obzirom na to da je Dugi otok znatno udaljeniji od kopna od Vrgade i Murtera, komunikacije s kopnenim stanovništvom bilo je manje, a time i njihova utjecaja na tamošnje čakavske govore. Tako ovdje nalazimo sljedeće turcizme: *adet, alaj, alat, barjak, bedevija, begenjati, belaj, bena, čare, čoban, čela, ćorav, dušmanin, evala, kalaisati, muhte, musuri, kaiš, oćoraviti, pazar* 'sajam', *torba* 'opletena okrugla plitka vreća u koju se umeće tijesto od samljevenih maslina', *tamburati* 'tući šakama', *zeman, zerica, žigerica*. Turcizam *kalaisati* ovdje ima potpuno drugo značenje nego u Murteru i Vrgadi i nema veze s izvornim značenjem te riječi. Ovdje znači 'zablatiti, zagovnuti'. Isto tako *tamburati* nema veze sa sviranjem žičanog instrumenta, već isključivo znači 'lupati, tući šakama'. *Pazar* u Murteru je 'tržnica', a u Salima 'sajam'.

⁹ B. Jurišić, 1973.

¹⁰ A. Piasevoli, 1993.

¹¹ A. Piasevoli, 1993, str. 242.

Otočani su ipak u cjelini, u usporedbi sa stanovnicima priobalja bili pod znatno manjim utjecajem Turaka. Tako u murterskom govoru, a naravno ni u preostala dva otočna govora, nećemo sresti turcizme kao što su *avlija, bekrija, burazer, burgija, busija, čorba, čalma, ćuskija, kapija, kusur, mazija, miraz, perčin, seiz, sindžir, šamar, tavan, taban, ular, uzendija, veresija* koje nalazimo u šibenskom govoru.¹² Ove su riječi očito bile i odviše strane čakavskom uhu da bi ih ono, ako ih je i imalo prilike čuti, prihvatilo.

Kao zaključak donosimo popis turcizama u murterskom govoru bez onih koji su naknadno došli posredstvom književnog jezika:

q̇det, ālaj, q̇metun, angīr, anterija, barijāq̇k, bāška, bedevija, begenāti, belq̇j, belegija, bēna, beričētan, beričētno, bunq̇r, būt, čq̇re, čq̇rati, čaratq̇n, čāuš, čēla, čēlav, čēlavac, čēlavica, čēlaviti, čērma, čermica, čitq̇ba, čizma, črav, čro, očraviti, čóriti, čobq̇n, čobq̇niti, divq̇niti, dučq̇n, dūra, dūšmanin, duvq̇n, dūbar, dūbriti, đuvegija, ěvala, fēs, hālat, hambq̇r, hārambaša, harq̇čiti, jačērma, jòk, izangiriti se, kaš, kalašsan, kalašsati, kēsa, komšija, komšilik, lagūn, mūhti, musūr, nābaška, neosamq̇ren, očēlaviti, očērma, očraviti, osamq̇ren, osamq̇riti, pazq̇r, pāzuh, poangiriti, poharq̇čiti, pričorivati, sakadlja, samq̇r, šāšav, šēgrt, šūga, škalaḃṛčnuti, talq̇riti, tambūrlica, tamburāti, tranbūriti, tórba, tūrbak, ušūr, zemq̇n, zēra, zūlum, žēp, žigerica.

LITERATURA:

- Dulibić, Božo, 1955, "Borba murterskih seljaka za "staro pravo"", *Šibenska revija*, br. 4-5, Šibenik, str. 53-70
- Juran, Kristijan, 2002, "Novi podaci o stanovništvu Murtera", *Čakavska rič*, br. 1-2, Književni krug Split, Split, str. 361-374
- Juran, Kristijan, 2005, "Prilozi povijesti Murtera u prvoj polovici 17. stoljeća", *Murterski godišnjak*, br. 2, Ogranak MH Murter, str. 149-187
- Jurišić, Blaž, 1973, *Rječnik govora otoka Vrgade, II dio*, Biblioteka Hrvatskog dijalektološka zbornika, JAZU, Zagreb
- Piasevoli, Ankica, 1993, *Rječnik govora mjesta Sali*, Ogranak Matice hrvatske Zadar, Zadar
- Skok, Petar, 1971-74, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I-IV*, JAZU, Zagreb
- Stošić, Krsto, 1941, *Sela šibenskog kotara*, Šibenik
- Šikić, Ive-Balara, 2004, *Trudni dan*, Matica hrvatska - Ogranak Murter, Murter
- Škaljić, Abdulah, 1973, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo

¹² A. Šupuk, 1989, str. 72-76.

Šonje, Jure, 2000, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža - Školske knjige, Zagreb

Ante Šupuk, 1989, "Turske riječi u šibenskom govoru", *Čakavska rič*, br. 1, Književni krug Split, str. 71-82

Ante Šupuk, 1957, *Šibenski glagoljski spomenici*, JAZU, Zagreb

TURKISH LOAN WORDS IN THE SPEECH OF THE ISLAND OF MURTER

Summary

This paper discusses the loan words from the Turkish language in the Chakavian dialect of the village of Murter, on the homonymous island. In the course of history, the island of Murter, which is divided from the land by a narrow strait, was exposed to powerful influence from Shtokavian dialect from the land. In that way, through the population speaking the Shtokavian dialect, a great number of Turkish loan words infiltrated the island of Murter. In recent times, Turkish loan words from the Croatian literary language also infiltrated the speech of the island.

Key words: *Murtër, the Turkish loan words, angër, čermica, đuvegija, ušūr, zera*

I TURCHISMI NEL PARLATO DI MURTER

Riassunto

Nella relazione si analizzano le parole derivanti dalla lingua turca presenti nel dialetto ciakavo parlato a Murter, sull'omonima isola. Separata dalla terraferma con uno breve stretto, l'isola, durante i secoli, fu esposta ad un forte influsso dello *štokavo* parlato sulla costa. Tramite i parlanti dello *štokavo* che venivano sull'isola, nel parlato entrarono molte parole di origine turca. Nei tempi più recenti, si aggiungono i turchismi arrivati tramite lingua croata standard.

Parole chiave: *Murter, turchismi, angŕ, čermŕca, duvegŕja, ušŕr, zéra*

Podatci o autoru:

Edo Juraga, prof. hrvatskog jezika, OŠ Murterski škoji, Put škole 8, 22243 Murter,
Tel. 022/435-260

Adresa stana: Fausta Vrančića 2, 22243 Murter, Tel. 022/435-440